

«PARA QUE SE CONSIGA EL EFECTO
SIN QUE SE NOTE EL CUIDADO.»¹
LA CASTELLANITZACIÓ DEL BISBAT DE VIC
DURANT EL SEGLE XVIII

FLORENCI BARNIOL I BOIXADER
Patronat d'Estudis Osonencs

«To succeed in the goal without the effort being noticed.»
The spanish castilianisation of the bishopric of Vic during the 18th century

El Decret de Nova Planta (1716) va comportar la introducció de bisbes forasters al bisbat de Vic. Aquest fet provocà una castellanització de la cúria, que va aguditzar la situació diglòssica que s'estava produint des de segles precedents. A partir de la cèdula reial de 1768 i el govern del bisbe Bartolomé Sarmentero la castellanització fou més intensa. Malgrat això, el baix clero va seguir fidel al català, com es pot demostrar en l'ús que fa d'aquesta llengua en els registres parroquials fins a la primera meitat del segle XIX.

Paraules clau: Castellanització, bisbat de Vic, Decret de Nova Planta, cèdula reial de 1768, Bartolomé Sarmentero, llibres sacramentals.

The Decree of Nueva Planta (1716) introduced bishops from outside Catalonia into the diocese of Vic. This fact resulted in a castilianisation of the clergy, which sharpened the diglossic situation that had been occurring in the previous centuries. After the Royal Decree of 1768 and the government of Bishop Bartolomé Sarmentero, castilianisation was more intensive. Despite this, the lower clergy continued being loyal to Catalan, as can be shown in the use made of it in the parish registers until the mid-19th century.

Keywords: Castilianisation, bishopric of Vic, New Building Decree, royal letters patent of 1768, Bartolomé Sarmentero, sacramental books.

Prèambul

Quan vam rebre l'encàrrec de confegir un article que tractés d'algun aspecte relacionat amb l'ús del català i el castellà a la nostra comarca després de la desfeta de 1714, vam ser conscients que calia delimitar molt bé el tema per tal no caure en generalitzacions o en la repetició amb diferents paraules del que ja ha dit la bibliografia.

En un primer moment, vam decidir circumscriure l'anàlisi sociolingüística al bisbat de Vic, entre d'altres motius pel fet que l'Església té un pes indiscutible en la societat del segle XVIII² i ens semblava que, prenent el pols a les actituds lingüís-

1. La cita correspon a la *Instrucción secreta de algunas cosas que deben tener presente lo corregidores del Principado de Cataluña para el ejercicio de sus empleos*, de 1716, on es recomanava als corregidors que, a l'hora d'imposar el castellà, tinguessin: «el mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuidado». Extret de Nadal, 1997: 105.

2. Segons Callahan (1989: 12): «la Iglesia del XVIII, aunque carecía de la vitalidad que había tenido en otras épocas, continuaba siendo una institución rica y poderosa, en una nación donde la práctica religiosa estaba profundamente arraigada y era exuberante en su diversidad. Además, por entonces la Iglesia se había impuesto sobre la estructura de la vida social más intensamente que en épocas posteriores. A través de su misión religiosa, mantenía una influencia casi mágica sobre las masas campesinas, ignorantes y aisladas en un medio natural con frecuencia implacable. Como un supremo censor moral,

tiques d'aquesta institució, retratàvem també una part essencial de la Catalunya del set-cents. En aquesta presa de decisió hi va tenir un paper indiscutible, també, el fet de disposar d'un patrimoni tan ric i tan a l'abast com és l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV).³ Amb tot, tenint en compte la complexitat de l'Església, els diferents actors que hi intervenen (bisbes, canonges, baix clero, ordes seculars, clerecia urbana i rural, etc.) i els diversos àmbits que engloba (predicació, ensenyament, litúrgia, sínodes, administració de la cúria, seminari, etc.) vam voler concretar encara més.

Així doncs, el nostre estudi versarà sobre dos temes. Una primera part es dedicarà a analitzar la progressiva castellanització de la diòcesi vigatana que van comportar el Decret de Nova Planta (1716) i altres disposicions de la corona borbònica, especialment la Reial Cèdula de Carles III (1768). Per dur-ho a terme, ens centrarem en les actituds lingüístiques dels diferents bisbes que han ocupat la mitra vigatana al segle XVIII. Abans d'endinsar-nos en aquest aspecte, hi haurà un breu apartat on plantejarem tres premisses que suposen un retrat general de la situació lingüística a l'Església catalana del set-cents.

Si a la primera part de l'article, doncs, tractem de les altes dignitats eclesiàstiques, a la segona part volíem parlar d'algun assumpte relacionat amb la llengua del baix clergat. El resultat ha estat estudiar l'ús de la llengua en els llibres sacramentals (basant-nos en una mostra significativa dels registres de baptismes conservats a l'ABEV i a la parròquia de Santa Maria de Manlleu).

Aquest tipus d'investigacions topen amb tota una colla de dificultats (i limitacions) que ens sembla important de constatar.

En primer lloc, i com es pot comprovar en la bibliografia usada en aquest article, manca una anàlisi aprofundida sobre aquest tema. Tot i la presència d'assajos parcials, no disposem d'una obra de conjunt que analitzi les diferents posicions de l'Església catalana en relació a l'ús de la llengua durant l'edat moderna. Malgrat això, a l'hora de realitzar aquest article ens han estat d'ajuda les aportacions de Joaquim M. Puigvert i Xavier Solà sobre les visites pastorals, i les de Josep Raventós i Modest Prats sobre els sínodes de la Tarraconense, entre d'altres.

Un altre factor a tenir en compte és que l'Església no té una posició única i homogènia pel que a l'ús de la llengua catalana, ni en l'àmbit oral ni en l'escrit. Com diu Alfred Agustí (1993: 233): «no totes les diòcesis catalanes han patit un mateix procés ni totes han tingut una mateixa actitud. Endemés, és obvi que parlar globalment de l'actitud de l'Església no porta a gran cosa, pel fet que l'Església té una organització força complexa i jerarquitzada».

A vegades, els usos lingüístics a l'Església responen més a opcions personals o de sentit comú que no pas a disposicions legals. Com assenyala Puigvert (1995:

la Iglesia imponía sus modelos de conducta sobre toda la sociedad, desde la aristocracia al jornalero agrícola. Mediante su control de la caridad y la educación ejercía una función social que más tarde se convertirá en prerrogativa del Estado. [...] La Iglesia del siglo XVIII era omnipresente, nadie escapaba a su influencia».

3. Volem agrair el suport ferm i constant que sempre ens dispensa Rafel Ginebra des de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic.

247), «l'ús del català per part dels eclesiàstics s'ha d'entendre, sobretot, com a resultat del que podríem anomenar imperatiu o zel de caràcter personal (o proelitista), que feia necessari emprar la llengua més entenedora per a la major part de l'auditori o públic receptor». En aquest sentit, podem destacar el paper del bisbe de Vic Ramon de Marimon (1720-1744), que, tot i ser un declarat filipista, defensa i promou l'ús de la llengua catalana en la vida pastoral, com tindrem ocasió de veure.

Un altre handicap que cal esmentar és la impossibilitat de poder explorar l'ús de la llengua oral per part del clero, fet que dificulta saber quin ús de l'idioma feien els predicadors regulars o seculars.

I, en darrer lloc, una altra trava és la manca de fonts documentals o la seva dispersió. En la crema de part de l'Arxiu Episcopal de Vic durant la Guerra Civil, per exemple, desapareix informació valuosa sobre alguns dels sínodes que es van convocar a la diòcesi.⁴ Tampoc no disposem, pel mateix motiu, dels llibres sacramentals de Vic ciutat. A més, no hi ha una font única on quedin recopilats els fons documentals dels ordes religiosos. Com que els religiosos regulars estan fora de l'estructura diocesana,⁵ la documentació sovint ha desaparegut o ha marxat un cop els ordes han desaparegut del bisbat.

1. La castellanització de la cúria episcopal

Hi ha una àmplia bibliografia sobre la política castellanitzadora (i uniformitzadora) dels Borbons. Abans de tractar, però, els efectes que sobre la llengua de l'Església vigatana tindran els decrets promoguts des de la Corona, creiem oportú exposar tres premisses de caràcter general que, al nostre entendre, il·lustren bé l'actitud lingüística de l'Església del s. XVIII. A aquests arguments, plantejats per Joaquim Puigvert (1995), hi farem referència constant al llarg de l'article.

A) Malgrat la política repressora borbònica, la llengua catalana té al segle XVIII un gran arrelament social, com corroboren la majoria d'estudiosos. Mila Segarra (1996: 145), per exemple, comenta que «la societat catalana del set-cents i també la del vuit-cents són unilingües» i Joaquim Nadal (1997: 107) ens parla d'«una realitat lingüística que és abassegadorament catalana i amb un predomini absolut del català».

De fet, ja a l'època s'evidenciava el vigor del nostre idioma. L'any 1787, el funcionari castellà Francisco de Zamora, que treballava a l'Audiència de Barcelona, constata «el desconeixement que del castellà, en general, tenien els catalans, àdhuc els barcelonins».⁶ En el cas de Vic ciutat, el prevere Francesc Martí i Reixac (1730-1791), del qual parlarem una mica més avall, ens assegura que la majoria de vigatans no entenen el castellà.

4. Junyent, 1974: 326.

5. Callahan, 1989: 13.

6. Citat per Benet, 1995: 14.

B) Des de temps dels Àustries s'implanta a les terres de parla catalana una situació diglòssica creixent,⁷ acusada ja en el terreny literari a partir d'inicis del segle XVI.⁸ La diglòssia és la «situació sociolingüística en què un idioma o parlar *alt* (A) és usat per a funcions formals (educació, literatura, religió, etc.) i en la majoria dels usos escrits, enfront d'un idioma o parlar *baix* (B), d'ús informal (comunicació íntima, familiar o espontània, etc.) i generalment oral».⁹

Així doncs, i en el tema que ens ocupa, ens anirem trobant que les elits eclesiàstiques adopten progressivament el castellà «com a llengua literària i de cultura acadèmica i superior»,¹⁰ i el català quedarà relegat a «assumptes religiosos d'abast parroquial i local, de menys valor i transcendència».¹¹ En el nostre article tot això es materialitza en el fet que alguns bisbes del segle XVIII (la majoria forasters) usen gairebé exclusivament el castellà en les seves relacions amb la resta de clergat, en la impressió de circulars o de llibres, etc.; en canvi, el baix clero usará el català en la redacció dels seus documents i en la vida pastoral de les parròquies.

Una mostra palpable de com la llengua catalana havia quedat arraconada de certs àmbits cultes, és el pròleg que el prevere Francesc Martí i de Reixac fa a un novenari dedicat a Sant Bernat Calbó (1764):

«Escrích en Cathalà, encara que me consta que moltissimas personas de esta Ciutat son molt cultàs; però com mon gran Patrò lo Sant descansa en esta Santa Iglesia Matriz de Vich, y fou Bisbe en ella, es molt just que à lo menos en tot lo Bisbat li profession una singular devociò, la que estimulia á varios dell à ferli esta novena; y com parlànt de un terreno tant dilatàt, son mes los que no enten paraula de altre llengua; es degut que primer treballe jo per lo mes, à fi que logrian un pasto mes acomodàt à son idioma.»¹²

Martí, doncs, es veu en la necessitat de justificar el fet d'escriure en català un conjunt d'oracions dedicades a un sant molt venerat a Vic. El més lògic seria escriure'l en castellà, perquè hi ha molta gent «cultà» de la ciutat que coneix aquest idioma, però ell opta pel català perquè és la llengua de la major part de la població. Fixem-nos doncs com la llengua castellana s'associa al fet de tenir un cert nivell intel·lectual. Per il·lustrar aquest bandeament de l'idioma, és avinent aquí referir-se a la famosa frase de l'il·lustrat Antoni de Capmany (1742-1813) segons el qual el català era «*un idioma antiguo provincial, muerto hoy para la República de las Letras*».¹³

7. García, 1985: 92-105.

8. Segons Marfany (2002: 72), a principis del cinc-cents «domina entre els catalans el convenciment que tota obra literària de caràcter culte i de difusió pública ha de ser escrita en castellà».

9. *Enciclopèdia catalana*, s. v. 'diglòssia'. Versió en línia [consulta: setembre 2014].

10. Puigvert, 1995: 247.

11. Solà, 2008: 50.

12. Martí, 1764: 8-9. Devem la notícia a Rafel Ginebra, que ha estudiat la nissaga Martí i de Reixac en el llibre *El baró de la Blava: pagesia, noblesa i imaginari popular*. Vic: [Ed. de l'autor], 2014.

13. *Enciclopèdia catalana*, s. v. 'Antoni de Capmany de Montpalau i Surís'. Versió en línia [consulta: setembre 2014].

C) L'ús de la llengua pròpia del territori per part dels eclesiàstics s'ha d'entendre, sovint, per pur pragmatisme. El clergue usa la llengua més entenedora pel poble. Com constata Puigvert (1995: 247): «la lògica o zel pastoral continuava imperant i imposant-se al llarg del segle XVIII, fos quin fos l'origen geogràfic o l'adscripció política adoptada durant la Guerra de Successió per part de l'episcopat; lògica que, a més, estava avalada i legitimada doctrinalment pels decrets tridentins i en la llarga i renovada tradició jurídica emanada dels concilis provincials de la Tarraconense, celebrats al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII (fins al 1757), que imposava l'ús de les anomenades llengües vulgars en la major part de les prèdiques i en l'ensenyament del catecisme». En el nostre estudi, farem notar com certs documents que surten del palau episcopal i que van adreçats al poble (com ho són els edictes de visita pastoral), es redacten en català. I en català també es farà la redacció de les visites pastorals, sobretot abans de la cèdula de 1768.

Fetes aquestes consideracions prèvies i generals, anem a veure, ara sí, com afecta el Decret de Nova Planta (1716) a la llengua usada a l'Església catalana i, concretament, al bisbat de Vic.

Una de les primeres conseqüències que es deriva d'aquest decret pel que fa a l'àmbit religiós serà l'ordre segons la qual els estrangers poden ocupar càrrecs i oficis eclesiàstics. Així doncs, si bé la llei no prohibeix de manera explícita l'ús de la llengua catalana a l'Església¹⁴ (sí que ho fa, en canvi, en l'àmbit judicial), hi ha decisions que, a la curta o a la llarga, intensificaran la castellanització d'aquesta institució. Segurament, aquesta disposició està inspirada en la coneguda instrucció secreta d'Abad de Vivanco, secretari del Consejo de Castilla, adreçada als corregidors de Catalunya. Llegim-ho en paraules de l'historiador i polític Joaquim Nadal:

«el mateix any [1716] en la *Instrucción secreta de algunas cosas que deben tener presente lo corregidores del Principado de Cataluña para el ejercicio de sus empleos*, se'ls diu en el punt sisè que “pondrá el mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuidado”. És a dir, que allò que no és possible d'imposar en el Decret de Nova Planta encara d'una forma explícita, es recomana que es faci solapadament, amb l'habilitat suficient perquè es vagi aconseguint l'objectiu sense que la gent se'n adoni.»¹⁵

Posem ordre als fets i comentem-ne les conseqüències.

Les *Constitucions de Catalunya* (1701-1702) aprovades per Felip V a les Corts de Barcelona disposaven que «els càrrecs religiosos només els podien ostentar gent de Catalunya o que es nacionalitzessin catalans». En canvi, el decret de 1716 fa un gir substancial i molt en sintonia amb la política centralitzadora de Felip V, i acorda que «*han de cesar las prohibiciones de estrangería porque mi Real intención es que en mis Reynos las Dignidades y Honores se confieran, recíprocamente a mis vasallos por el mérito, y no por el nacimiento de una ó en otra*

14. Segons Rafanell (1999: 91), els decrets de Nova Planta eren «encara tímidament incisius en el punt de l'idioma».

15. Nadal, 1997: 105.

provincia de ellos».¹⁶ O sigui, qualsevol individu del regne podrà ocupar un càrrec (religiós i civil) perquè no importa tant el lloc de naixement com els mèrits de la persona.

Aquesta disposició tindrà una repercussió molt clara en terres catalanes: a mesura que els bisbes encara en el càrrec moren o s'han d'omplir les vacants de prelats destituïts per les autoritats borbòniques, les diòcesis catalanes aniran sent ocupades majoritàriament per catalans de famílies botifleres o bé per castellans.¹⁷ Això comportarà, de retop, que aquests bisbes afavoreixin la presència de clergat foraster a les diòcesis respectives.

El bisbat de Vic patirà aquests resolucions en la pròpia pell: el bisbe Manuel de Sentjust i de Pagès (1710-1720) serà desterrat per les friccions amb el nou govern borbònic. Sentjust havia estat nomenat prelat per Carles d'Àustria el 1706 però a causa del clima bèl·lic no va poder ocupar el càrrec fins el 1710. Un cop Felip V al tron, com que el prelat era afecte a la Casa d'Àustria «*sintió descargar sobre sí todo el peso de la mano vencedora del Rey Felipe*».¹⁸

El mateix Sentjust es lamenta d'aquesta situació en dues cartes que envia al Capítol de canonges de Vic. La primera porta data del 16 de novembre de 1717 i l'escriu des de la parròquia de Sant Pere de Lavern, a l'Alt Penedès (per tant, diòcesi de Barcelona).

«Trobandme estranyat y expellit de la Ciutat y Diocesis de Vich per decret y orde de sa Magestat (que Deu guarde) y expressament inhibit de no poder administrar jurisdicció alguna spiritual ni temporal en dita ma Diocesis, ni per mi ni per medi dels Vicaris Generals y demes Ministres que per lo govern de aquella tenia elegits y deputats, conciderant los gravissims perjudicis y danys se podrian seguir a las ovellas que lo Sr. ha fiadas y encomanadas a mon cuydado, si los faltava lo consuelo spiritual y temporal de que necessitan per defecte de ministros [...] concedesch en virtud de la present expressa facultat y poder al molt Illustre capitol de Canonges de la Sta. Iglesia de Vich, per a que pugan elegir, crear, y deputar Vicaris generals, oficials, degans, fiscals, notaris, nuncios y demes ministros [...] per lo exercici de la Jurisdicció spiritual y temporal, y Govern de la Diocesis, donant y concedint als Vicaris General, oficials, degans y demes ministros per dit molt ilustre Capítol [...] tota la facultat y potestat que yo com a Bisbe de la dita Diocesi de Vich, los puch donar, tribuhir y conferir ab tota plenitud de drets e indeficient potestat, *etiam* per todas las cosas, causas, y casos que necessitan de expressio [...]»¹⁹

Des de l'exili, doncs, Sentjust es preocupa pel futur espiritual dels seus fidels, tenint en compte que ni ell ni els seus subordinats no poden governar, i encomana al capítol catedralici que exerceixi les funcions episcopals.

16. Pladevall, 2007: 166.

17. El cas dels bisbes lleidatans ha estat estudiat per Alfred Agustí (1993).

18. *Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Vich* [Vic], núm. 1.717 (1917), p. 257.

19. ACV. Secretaria. Correspondència 56/59, carta núm. 109.

En una segona carta (del 29 de novembre de 1717) ens informa que viurà a la Morana, a prop de Cervera, i es queixa que fins aquest moment ha hagut d'estar «en paratges extraviats».²⁰ Acaba els seus dies en una masia de l'Ametlla del Vallès, on mor el 1720, i és enterrat a Barcelona.²¹

Com se sap, el cas del bisbe Sentjust no va ser l'únic. La repressió filipista comportà la deportació de dos-cents eclesiàstics, entre ells els bisbes de Barcelona, Tarragona, Solsona i Mallorca.²²

Un cop acabada la guerra, la maquinària de propaganda filipista es posa en marxa de seguida. El 1717 el bisbe de Girona convoca el primer concili que se celebra després del Decret de Nova Planta; la llengua catalana pràcticament ja hi ha desaparegut. La majoria de constitucions que s'hi van promulgar i editar foren de caràcter disciplinari i sobre el culte (per exemple, sobre la necessitat d'erigir seminaris). És d'especial rellevància la tercera constitució *Nullus machinetur circa intrusionem illegitimi principis*, en què es demanava obediència a Felip V i successors, sota pena d'excomunió.²³

La cúria vigatana no va trigar a fer-se ressò d'aquesta constitució. A manca de bisbe (recordem que Sentjust estava desterrat i Marimon no ocuparia el càrrec fins el maig de 1721), els vicaris generals van adreçar una carta pastoral a la clerecia el 1719 en què se'ls cominava «sempre que la oportunitat, ò necessitat ho requiesca de avisar, y prevenir á sos Subdits, y Penitents, de la Fidelitat que deuen observar, y guardar á Nostre Serenissim, y Pontentissim Senyor PHELIP Quint Rey de les Españas, y a sos Descendents».²⁴

Un cop Sentjust represaliat, quins prelats el succeiran en la diòcesi?

Ramon de Marimon i de Corbera-Santcliment (1720-1744), decidit partidari de Felip V.

Manuel Muñoz Guil (1744-1751), originari de Múrcia i canonge a Alcalá de Henares abans d'ocupar la mitra.

Bartolomé Sarmentero (1752-1775). Franciscà, originari d'un poble de Valladolid. Abans de ser proclamat bisbe de Vic, havia estat catedràtic a Valladolid.

Antonio Manuel de Artalejo (1777-1782), nat a Ciempozuelos (Madrid), era religiós mercedari.

Francesc de Veyan i Mola (1783-1815), originari de Tamarit de Llitera. Un dels bisbes que més va perseverar en la castellanització de la institució.

Per tant, al bisbat de Vic se segueixen al peu de lletra els postulats del Decret de Nova Planta: durant el segle XVIII ocuparan la seu un bisbe català profilipista i quatre bisbes castellans. Analitzarem a continuació el pontificat d'alguns d'aquests bisbes, centrant-nos sobretot en la incidència que tindran en aspectes relacionats amb l'ús de la llengua.

20. ACV. Secretaria. Correspondència 56/59, carta núm. 110.

21. *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. III, p. 419.

22. Molas, 1985: 25; Raventós, 2000: 108-109.

23. Raventós, 2000: 110.

24. Cortada *et al.*, 1719: 6.

Com tractarem en l'apartat corresponent, del fet de tenir bisbes castellans no se n'ha d'extreure la visió simplista que tots aquests prelats ataquessin o bandegessin la llengua de manera sistemàtica. Als concilis de la Tarraconense (on acudien representants de tots els bisbats de Catalunya) de 1727 i de 1738 es van aprovar constitucions favorables a l'ús del català en la predicació.²⁵ Al nostre entendre, el que es produeix al llarg del XVIII és, per una banda, la consolidació d'una diglòssia que, com s'ha comentat anteriorment, ja s'havia instal·lat a casa nostra el segle XVII: mentre que l'alt clero es castellanitza cada vegada més, «el baix clero al Principat és un cas excepcional de lleialtat lingüística i de resistència al procés d'aculturació».²⁶ Ho podem comprovar en l'apartat dedicat als registres parroquials. I, per altra banda, es produeix una castellanització més intensa i efectiva a partir de 1768 amb la cèdula de Carles III.

Ramon de Marimon i de Corbera (1720-1744)

Després de la mort de Sentjust, ocupa el càrrec diocesà Ramon de Marimon. Era nascut a Barcelona el 1679, fill dels primers marquesos de Cerdanyola. Segons Raventós (2000: 121), va estudiar a Salamanca i va passar una temporada a la cort. El 1704 era canonge a Tarragona, on fou nomenat ardiaca major. Un cop acabada la guerra, i davant el fet que Isidor Bertran, l'arquebisbe de Tarragona, havia estat desterrat, el papa Climent XI «no accedí de cap manera a considerar vacant la seu metropolitana» i nomenà Marimon vicari general apostòlic.²⁷ Ostentant aquest càrrec publicà una *Carta d'exhortació a obeir per rei a Felip V* (1719).

Per pagar-li la fidelitat, Felip V el nomena bisbe de Vic el 1720 (tot i que no ocupa la prelatua fins el mes de maig de 1721). Aquest mateix any Marimon ja convoca un sínode diocesà, les conclusions del qual s'acaben publicant.²⁸ Pel que fa a la qüestió lingüística, cal esmentar la constitució VIII, que ordena als sacerdots que a la missa es difongui l'Evangeli en «llengua vernacla»²⁹ sota pena de 10 lliures. Igualment, demana que la doctrina i els rudiments de la fe s'ensenyin en la llengua materna a la mainada i als parroquians. Per tant, i com s'ha dit abans, malgrat l'afinitat amb la política borbònica, veiem com Marimon mana als clergues l'ús del català en la seva diòcesi. I no només això, sinó que totes les cartes conservades que adreça al Capítol de canonges estan redactades en català.³⁰ A més, en tots els documents impresos adreçats al clergat o als fidels (cartes pastorals, circulars, edictes de visita pastoral, etc.) també hi usa el nostre idioma i, a vegades, el llatí.³¹

Amb aquesta actitud lingüística no podem deduir que desobeís normes borbòniques, sinó que Marimon deu aplicar el sentit comú d'usar la llengua que el poble entén. Els seus biògrafs ens diuen que coneixia molt bé cadascun dels seus clergues,

25. Segarra, 1996: 154.

26. Segarra, 1996: 156.

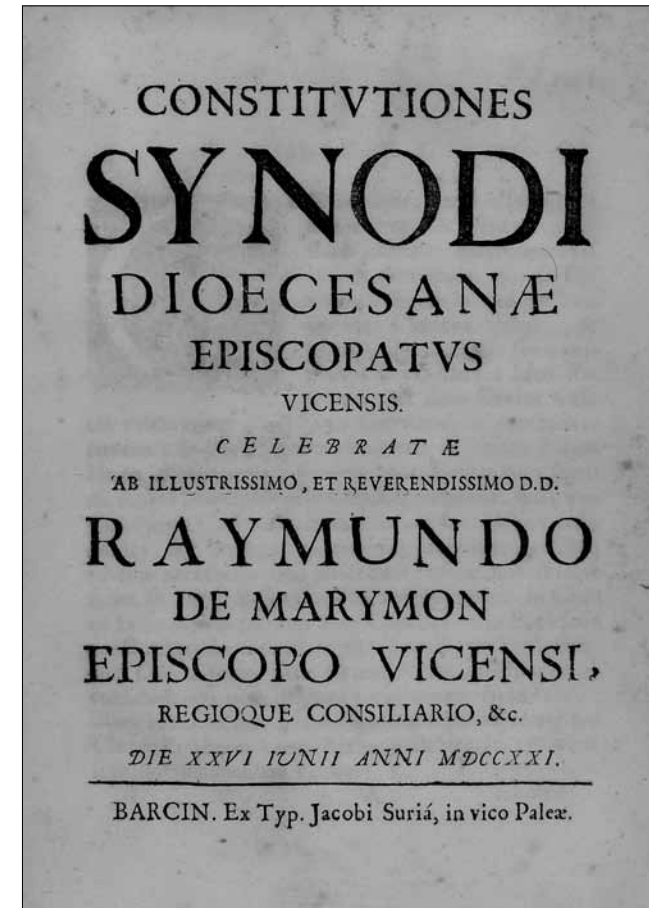
27. Raventós, 2000: 108.

28. MARIMON, Ramon de. *Constitutiones Synodi Diocesanæ Episcopatus Vicensis*. Barcelona: Jaume Surià, tipògraf, 1721. 16 p.

29. «vernaculo sermone» al text.

30. ACV. Secretaria. Correspondència 56/59.

31. AEV. Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Marimon (1720-1744).

Edició del sínode convocat pel bisbe Marimon el 1721. Foto: ABEV.

especialment rectors i vicaris, i que «no es cansava de recordar-los amb insistència que el primer deure pastoral era explicar la doctrina cristiana als feligresos».³²

Amb la conclusió del sínode vigatà de 1721, Marimon s'inspira en concilis anteriors i s'avança clarament al que es decidirà al Concili Provincial Tarraconense, convocat per l'arquebisbe Samaniego el 1727.³³ En aquesta ocasió es dicta una resolució «que entra en clara contradicció amb la voluntat uniformista del monarca i les ordes força recents donades des de Madrid».³⁴ Es tracta de la constitució

32. Raventós, 2000: 121-122.

33. Per a informació molt detallada d'aquest i altres concilis de la Tarraconense, veg. Raventós, 2000 i Prats, 1995.

34. Raventós, 2000: 119.

Cum omnes Christi fideles que insistia que els clergues «ensenyessin la doctrina cristiana al poble i als infants en català i que no consentissin que l'Evangelí fos predicat en cap altra llengua que en la materna; d'altra banda, deia als bisbes que prohibissin que les predicacions d'Advent i de Quaresma es fessin en altra llengua que no fos la vernacla».³⁵

Com podem comprovar, doncs, el que es diu a Tarragona el 1727 és molt semblant al que es diu a Vic el 1721. I no és casualitat, ja que un dels redactors de les conclusions d'aquest sínode és precisament Ramon de Marimon.

Segurament aquesta actitud davant de la llengua «*le comprometió varias veces con los ministros reales, y le ocasionó gravísimos disgustos; pero no perdió por esto la gracia de Felipe V que tenía muy experimentado el singular afecto a su real persona, no solo de la familia Marimon, sino particularmente del mismo señor obispo*».³⁶

Manuel Muñoz Guil (1744-1751)

El següent bisbe a ocupar la mitra vigatana fou el murcià Manuel Muñoz. Malgrat el seu curt mandat, va acabar el nou seminari conciliar a instàncies del papa Benet XIV.³⁷ Pel que fa a qüestions lingüístiques, Muñoz segueix força la dinàmica de Marimon. Tot i ser d'origen castellà, la major part de circulars i pastorals adreçades als fidels i al clergat són en català, però ja introdueix el castellà, per exemple, en una carta pastoral de 72 pàgines adreçada als clergues.³⁸

També celebrà sínode i en publicà les constitucions el 1748.³⁹ És curiós de veure que en l'apartat «*De verbi dei predicatione*» calca literalment (amb algun petit afegitó) la constitució que Marimon va publicar el 1721 sobre la necessitat de predicar en català i que hem vist més amunt.

Bartolomé Sarmentero (1752-1775)

En una carta escrita des del convent de San Francisco de Rioseco (província de Valladolid) el 23 de maig de 1752, Bartolomé Sarmentero fa saber al Capítol de canonges de Vic que serà el nou prelat de la diòcesi.⁴⁰ Havia nascut el 1696 a Vega de Valdetronco (Valladolid) i pertanyia a l'orde de Sant Francesc. Abans d'aconseguir la prelatura de Vic, fou catedràtic a la capital val-lisoletana i qualificador al Sant Ofici.⁴¹

35. Pladevall, 2007: 167.

36. Paraules de l'erudit Fèlix Amat (1750-1824), recollides per Raventós, 2000: 121-122.

37. *Diccionari d'històrica eclesiàstica de Catalunya*, vol. II, p. 692.

38. MUÑOZ Y GUIL, Manuel. *Carta pastoral que el Illmo. Sr. Dr. Dn. Manuel Muñoz y Guil... dirige al estado ecclesiastico de su Diocesi*. Vic: Pere Morera, 1751.

39. MUÑOZ GUIL, Manuel. *Constitutiones Synodales Dioec. Vicen*. Vic: Oficina Pere Morera, 1748. 248 p.

40. ACV. Secretaria. Correspondència 56/59.

41. *Diccionari d'històrica eclesiàstica de Catalunya*, vol. III, p. 404. Valentí Girbau, l'autor de l'article sobre Sarmentero, situa la localitat de Vega de Valdetronco a Palència.

Seguint l'exemple de Marimon, el mateix any que ocupa el càrrec celebra un sínode, on tracta de qüestions disciplinàries i relacionades amb el nou seminari. En cap moment s'hi fa referència a l'obligació d'usar una o altra llengua.⁴²

La bibliografia esmenta Sarmentero com un dels agents castellanitzadors de la diòcesi.⁴³ Efectivament, del seu mandat es desprenen tota una colla d'iniciatives que afavoriran l'expansió del castellà al bisbat. En primer lloc, i com tractarem més endavant, de les seves mans sortiran ordres expressos prohibint el català en la predicació. De la mateixa manera, la gran majoria de circulars que sortien de la seva cúria ja eren redactades en castellà (o llatí), a excepció dels edictes de visita, uns cartells que s'havien d'enganxar a l'església i que anunciaven la visita del bisbe o un representant.⁴⁴ Evidentment, aquests edictes eren redactats en la llengua del país perquè els vilatans els poguessin entendre.

A més, al llarg del seu llarg pontificat, Sarmentero va protegir i col·locar a la diòcesi vigatana alguns clergues castellans. Serà el cas d'Andrés Sarmentero, un nebot,⁴⁵ beneficiat a Valladolid⁴⁶ i a qui nomenarà secretari seu. Nebot i oncle faran junts la visita *ad limina* a Roma el novembre de 1755.⁴⁷ També hi trobem Antonio de Linares, que va ser rector de Gurb i al qual farem referència en l'apartat següent; o Anastasio Sancho Miñano, rector de Taradell (1772-1795)⁴⁸ i que també va exercir de notari de la cúria. Igualment forasters eren el canonge Antonio Ramos de Xàtiva, fill de Colmenar Viejo (Toledo),⁴⁹ i amb tota probabilitat el canonge Ángel Calderón, que exercí de comissari i jutge apostòlic.⁵⁰

No n'hem pogut estudiar l'origen ni la trajectòria (ni tampoc sabem si la seva presència es deu a Sarmentero o als bisbes que el precediran), però sembla clar que també eren forans clergues com Narciso Martínez, Manuel Herrada i Antonio Amo y Muñoz, que ostenten beneficis al bisbat de Vic a finals de segle.⁵¹

El que és cert és que durant els seus vint-i-tres anys de mandat (va veure morir tres papes) a Sarmentero li va tocar viure i fer aplicar dues normes que incidiran un cop més en la castellanització de la institució: el concordat de 1753 i la cèdula d'Aranjuez (1768).

Fou en el primer any de mandat de Sarmentero i sota el regnat de Ferran VI (1746-1758) que la corona espanyola va signar l'anomenat «concordat de 1753» amb el Vaticà. Segons William J. Callahan (1989: 13), la principal diferència entre

42. SARMENTERO, Bartomeu. *Constitutiones Synodi Dioeceseanae Episcopatus Vicensis*. Vic: Oficina Pere Morera, 1752. 16 p.

43. *Diccionari d'històrica eclesiàstica de Catalunya*, vol. III, p. 404.

44. Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Sarmentero (1752-1775). També redactarà en català (ell o el seu visitador) les cinc visites pastorals que farà, per exemple, a Tavertet el 1753, 1755, 1758, 1760 i 1762.

45. ABEV. AEV. Correspondència general 503/3. Carta del 2 de maig de 1760.

46. Solà, 2008: 52.

47. ABEV, AEV. Visites pastorals 1228 (1755-1756).

48. Segons Pladevall (1995: 579), «Aquest rector era fill de Sòria però es va adaptar molt bé a la vila i fou un dels grans rectors».

49. Fou nomenat canonge el 25 d'octubre de 1774 (Conill, 1992: 30).

50. Prengué possessió de la canongia el 10 de novembre de 1756 per la vacant del canonge Josep Duran. Morí a Barcelona el 1774 (Conill, 1992: 24).

51. Arxiu del Capbreu de Vic 84 (f. 7, 14, 17, 18 i 30).

l'Església espanyola del segle XVIII i l'anterior és que depenia cada vegada més dels monarques i no tant dels pontificats d'uns papes cada vegada més dèbils. Una de les mostres palpables de com els monarques borbònics aconseguiren minimitzar el poder del papat a Espanya fou el concordat que es va signar el 1753, «*que confería a la Corona el patronazgo casi universal sobre los beneficios eclesiásticos más importantes: un derecho hasta entonces compartido de forma incómoda con Roma*».

Amb aquest pacte es torna a constatar, doncs, l'afany de centralització (i castellanització de càrrecs) encetada amb el Decret de Nova Planta. A partir d'aquests acords, la Corona tindrà un control més estret sobre els beneficis eclesiàstics,⁵² perquè decidirà quins es poden fundar i quins eclesiàstics els han d'ocupar. Serà al cap d'uns anys que Sarmentero posarà ordre als beneficis de la seva diòcesi. Així doncs, el 1769 impulsarà un *Plan General de Uniones, Supresiones y Extinciones de Beneficios, Prebendas, Curiatos y demás Piezas Eclesiásticas de todo este Obispado de Vich* a imatge i semblança del que va proposar el Consejo de Castilla el mateix any.⁵³

Aquesta política unificadora —tant en l'àmbit eclesiàstic com en el judicial o l'administratiu— va crear malestar entre algunes classes dirigents de la corona d'Aragó. Aprofitant que Carles III va convocar Corts generals a mitjan juliol de 1760, vuit diputats de la Corona d'Aragó (representants de Saragossa, Barcelona, València i Ciutat de Mallorca) van presentar al rei un escrit de queixa que van anomenar *Representació*, però que ha passat a la posteritat amb el nom de «Memorial de greuges».⁵⁴

Es tracta d'un document llarg en què els diputats expressen el malestar per la política unificadora i advoquen per «la defensa de les bondats de l'antic sistema [...], amb propostes de rectificació i de reforma institucional».⁵⁵ Amb un to servil però ferm i contundent, els dignataris «confirmen la pretensió catalana de participar (i no solament Catalunya o Barcelona) en l'administració espanyola en situació no discriminatòria i d'igualtat. D'altra banda, els magistrats i les dignitats eclesiàstiques haurien de ser fills del país respectiu en raó del seu arrelament social, de la seva llengua i del coneixement, pel que fa als primers, de les lleis pròpies».⁵⁶

Anem a extractar aquells fragments (en una traducció al català actual de Jaume Vilardell) que fan referència al tema que tractem en aquest article.

En primer lloc, els diputats recorden a Carles III que Felip V «cregué convenient derogar les lleis amb què fins llavors s'havien governat els reialmes de la corona d'Aragó» amb la voluntat «que aquesta igualtat i uniformitat entre les parts

52. «Càrrec eclesiàstic erigit a perpetuïtat, amb els deures i els serveis corresponents, al qual va annexa una renda» (*Enciclopèdia catalana*, s. v. 'benefici'. Versió en línia [consulta: setembre 2014]).

53. Per a informació sobre els beneficis eclesiàstics i les diferents iniciatives de la Corona per controlar-ne l'adjudicació, vegeu l'estudi de José Sarmiento (2005) sobre la diòcesi de Badajoz.

54. El text complet original en castellà i una traducció contemporània al català, així com l'anàlisi d'aquest document, el trobareu a *Memorial de greuges de 1760...* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1990.

55. *Ibidem*, p. XV.

56. *Ibidem*, p. XVII.

havia de redundar en gran benefici del cos de la monarquia».⁵⁷ Passa a continuació, però, a posar en dubte tanta unificació, a partir d'un símil literari:

«Potser alguns deuen pensar que tenint els espanyols un mateix rei convé que tinguem una mateixa llei, perquè sigui perfecta l'harmonia, correspondència i unió de les parts d'aquesta monarquia. Però per poc que llegeixin i per poc que reflexionin veuran clarament que, així com el cos humà és únic i perfecte perquè les seves parts, encara que distintes i dissemblants, obeeixen el cap o l'ànima que hi resideix, de la mateixa manera és únic i perfecte el cos de la monarquia perquè les seves parts o províncies, encara que tinguin diferents lleis municipals, obeeixen i estan sotmeses a Vostra Majestat.»⁵⁸

I comencen els greuges i retrets. Recordant que els quatre reialmes de la Corona d'Aragó representen la tercera part d'Espanya, no entenen la desigualtat en la distribució de càrrecs judicials, administratius i eclesiàstics. Pel que fa a aquests últims, vegeu la claredat dels arguments i de les xifres:

«Ha faltat molt poc per excloure del tot els naturals de la corona d'Aragó de les primeres dignitats eclesiàstiques. Són prop de cent les mitres que proveïu als vostres dominis; les de la corona d'Aragó són dinou i, d'aquestes, només en tenen dues els aragonesos, tres els catalans, una altra un valencià i una altra un mallorquí [...]. I com que veiem que els bisbes prefereixen llurs paisans per a les prebendes vacants a llurs meses, per aquesta banda es queden sense premi aquells eclesiàstics singularment aplicats a l'estudi, al culte diví, a la predicació i a l'administració dels sagraments.»⁵⁹

Així doncs, de les dinou diòcesis dels antics territoris de la corona d'Aragó, només cinc estan ocupades per bisbes del territori. Els prelatos forasters a més reparteixen càrrecs i beneficis entre els seus (recordem que a l'època de Sarmentero hem documentat la presència de clergues castellans), i deixen fora eclesiàstics que potser s'ho mereixerien més per les seves qualitats.

Continuant amb l'argument anterior, els diputats recorden al rei que, en virtut del concordat de 1753 que va promoure el seu germà Ferran VI, confiaven «que es presentessin per a les dignitats eclesiàstiques els vassalls més dignes sense accepció de persones, però després es defraudaren les nostres justes esperances en veure que les millors no es donaven als naturals d'aquells regnes».⁶⁰ I ho rebla reclamant que «els bisbats i els beneficis de les esglésies s'han de conferir a llurs propis clergues, no pas amb vista al seu bé particular i temporal, sinó al bé comú i espiritual dels cristians de vostra Majestat».⁶¹

Fins ara, en la llarga llista de greuges no havia aparegut de manera explícita el tema de la llengua. L'argument que presenten per justificar que els bisbes i clergues han de ser naturals del territori sembla demolidor:

57. *Ibidem*, p. 2-3.

58. *Ibidem*, p. 5-6.

59. *Ibidem*, p. 7.

60. *Ibidem*, p. 8.

61. *Ibidem*, p. 14.

«A més d'aquestes lleis generals n'hi ha una altra d'especial i més poderosa que obliga que a Catalunya, València i Mallorca siguin bisbes i clergues de llurs esglésies els nascuts o criats en aquells regnes. Perquè, segons que hem dit, s'hi parla una llengua particular i, tot i que a les ciutats i viles principals molts entenen i parlen la castellana, els pagesos no saben parlar-hi ni l'entenen. A les Índies, els naturals de les quals, segons que es diu, no són capaços del ministeri eclesiàstic, els rectors han d'entendre i parlar la llengua dels seus feligresos. ¿I han d'ésser més menystinguts els camperols catalans i valencians que els indis, atès que en aquells reialmes fins i tot s'han donat les parròquies als qui no n'entenen la llengua? Com convindria que els bisbes, tant a les Índies com a Espanya, en no tenir el do de llengües que tingueren els Apòstols, parlessin la llengua de llurs feligresos [...] ¿Quantes vegades la necessitat fa que una pobra dona expliqui la seva aflicció i es confessi amb el seu bisbe? ¿I ha de sofrir la vergonya i la pena de parlar-hi amb intèrpret?»⁶²

La justificació de tenir bisbes catalanoparlants passa per un fet evident: part de la població no entén ni parla el castellà. Si els bisbes i clergues són dels regnes de Castella, aquest segment de població (sobretot pagesa) queda desatès espiritualment. I per reforçar l'argument, ens recorda que a l'Amèrica llatina els eclesiàstics fan l'esforç de parlar la llengua del poble. Com a cop d'efecte es pregunta si tenen menys drets els camperols catalans que els indis (referint-se, és clar, als nadius americans). La imatge de la pobra dona que s'ha de confessar amb intèrpret perquè no parla la llengua del seu confessor és pròpia d'un argument literari.

I acaba l'argumentari sobre càrrecs eclesiàstics amb un prec final:

«Expressament, Senyor, hem reservat per al final d'aquesta reverent representació les raons que abonen que és útil al servei reial de Vostra Majestat que els càrrecs eclesiàstics i seculars als reialmes de la corona d'Aragó es donin a llurs naturals.»⁶³

Quina va ser la reacció de la Corona? Va tenir en compte alguna de les consideracions que se li formulaven des de l'antiga Corona d'Aragó? La resposta és que no. Al contrari. Al cap de vuit anys, Carles III dictaria una llei que prohibiria l'ensenyament en català i promouria la castellanització de les cúries. Amb la coneguda cèdula reial de Carles III, signada a Aranjuez el 23 de juny de 1768,⁶⁴ «s'uniformitzaven els aranzels judicials i s'obligava a l'ús exclusiu del castellà en la vida pública i s'imposa a les escoles com a llengua única».⁶⁵

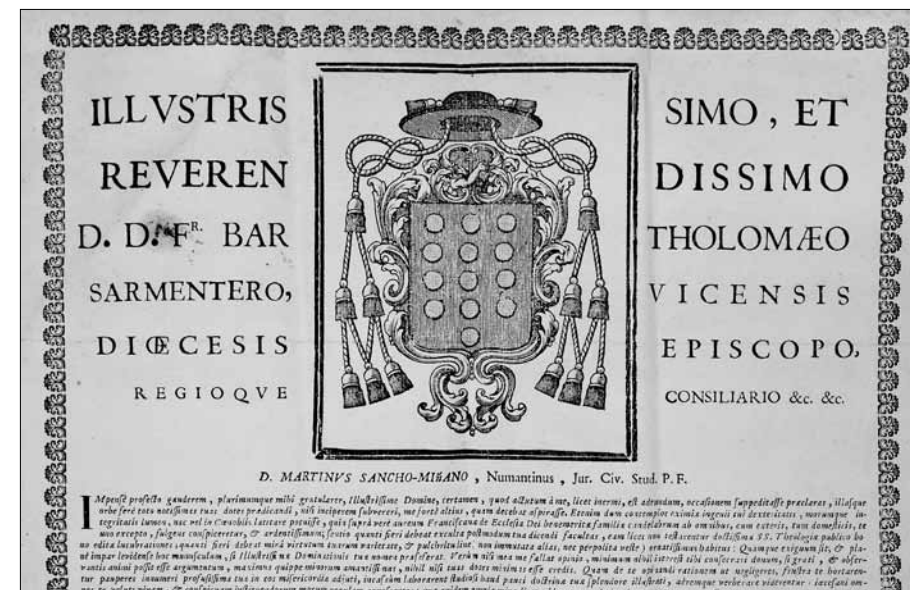
Els dos fragments a què farem referència són els que dedica a la prohibició de la llengua:

62. *Ibidem*, p. 15.

63. *Ibidem*, p. 16.

64. Per a la transcripció íntegra d'aquest decret i l'anàlisi de les conseqüències, veg. Benet, 1995: 35-51.

65. Benet, 1995: 35.

Escut del bisbe Bartolomé Sarmentero. Foto: ABEV.

«y esto mismo recomendará el mi Consejo á los Ordinarios Diocesanos, para que en sus Curias se actúe en lengua castellana».

«VII. Finalmente mando, que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad, y Retórica se haga en lengua Castellana generalmente, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose tambien por el mi Consejo á los Diocesanos, Universidades, y Superiores Regulares para su exâcta observancia, y diligencia en extender el idioma general de la Nacion para su mayor armonía, y enlace recíproco.»⁶⁶

Com observa Josep Benet, «la Reial Cèdula no va pas restar en una via morta, sense aplicació, com si fos una norma eixorca. La vigilància que la mateixa Cèdula encarregava als bisbes, als priors, als superiors dels ordes, als jutges eclesiàstics, etc., [...] va donar els seus fruits uniformadors».⁶⁷ Efectivament, el bisbe Sarmentero va posar mans a l'obra i en dos anys va publicar sengles edictes prohibint l'ús del català en la predicació.⁶⁸

La primera ordre data de 10 de desembre de 1769 i està redactada pel notari públic de la cúria Anastasio Sancho. S'adverteix que, per tal que el bisbe pugui

66. Benet, 1995: 37.

67. Benet, 1995: 48.

68. Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Sarmentero (1752-1775).

decidir la idoneïtat dels predicadors (regulars o seculars), aquests s'han de presentar a exàmens sinodals. I acaba amb l'advertiment «*amonestamos a todos los Predicadores (atendido el mandato de nuestro REY que Dios guarde) procuren se extienda la lengua Castellana, predicando en ella, alomenos, los Sermones Panegiricos*». Evidentment, el «*mandato*» fa referència a la cèdula de 1768.

En aquesta ordre, doncs, mana que els sermons panegírics es facin en castellà, sempre amb la idea que s'ha d'estendre l'ús de la llengua de la Corona. Aquests sermons són els que es feien amb motiu de grans celebracions (com ara el dia del patró) i que s'acostumaven a predicar des de la trona.

El següent edicte (en format gran, pensat per ser penjat a les esglésies) està datat a Vic el 7 de maig de 1771:

«*Deviendose zelar el cumplimiento de la Real Cedula dada en Aranjuez à 23 Junio de 1768, y de su espiritu tan recomendado á los Diocesanos, mandandose en ella que la enseñanza de Primeras Letras, Latinidad, y Retorica se haga en lengua Castellana para su exacta observancia, y cuidado en ampliar el Idioma general de la nacion en su mayor armonia y enlaze recíproco, mandamos lo siguiente:*

En I. Lugar que todos los Sermones Panegíricos se prediquen en lengua Castellana, y con esta, ó Catalana los morales, bajo pena de privación de oficio a los Predicadores.

[...] En 9. y ultimo, que dichos Curas publiquen este en un dia de fiesta, y de mayor concurso, que despues lo figen en las puertas de sus Iglesias, y nos den puntual aviso del cumplimiento.»

Basant-se en la cèdula de 1768, ara inclou també els sermons morals. Tornem, doncs, a la diglòssia a què hem anat fent referència. Els sermons panegírics, els importants, s'han de fer en castellà. En canvi, els morals, els sermons que fan referència a costums, a qüestions disciplinàries, etc., es poden fer en català, sense cap mena de dubte, perquè si no era així el poble no els entendria.

Antonio M. de Artalejo (1777-1782)

Després de dos anys de seu vacant, el madrileny Antonio M. de Artalejo (nascut el 1714) serà el nou bisbe de Vic. Va arribar al càrrec de mestre general de l'orde mercedari i membre de l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando.⁶⁹

Igualment que el seu predecessor, va nomenar secretari un clergue castellà: Juan Palacios y Legón, originari de Palència.⁷⁰ En les circulars impreses que conservem del seu breu pontificat, sempre hi trobem el castellà com a llengua vehicular. Únicament els edictes de visita, com en el cas del bisbe precedent, seran redactats en la llengua del poble. Segons Girbau, «el 1779 publicà a Vic un *Cathe-*

69. *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. I, p. 136.

70. Accedí a la canongia el 19 de març de 1778 per cobrir la vacant per defunció del canonge Beuló. Morí el 1793 (Conill, 1992: 27).

cismo de la Doctrina Christiana. Sumari brevissim de sos Dogmas que publica per los Faels de son bisbat..., en edició bilingüe, de la qual se n'imprimiren 8.000 exemplars. Malgrat la Reial Cèdula de Carles III del 1768, les autoritats civils, davant el gran desconeixement del castellà que tenien els feligresos, van autoritzar l'edició bilingüe talment com ho havien fet amb el bisbe Climent (1769) i posteriorment ho farien amb el de Valladares (1786).⁷¹

*Francisco de Veyan i Mola (1783-1815)*⁷²

A més de ser el bisbe que va viure el canvi de segle (per tant, ja fora del nostre estudi) també fou el prelat que va governar més anys i el més il·lustrat dels seus precedents. Havia nascut a Tamarit de Llitera el 1734, «d'una família vinculada a càrrecs civils i eclesiàstics». Abans d'arribar a Vic es doctorà en dret canònic i en fou professor a la Universitat Sertoriana d'Osca. Obtingué la canongia de Tarassona i de Saragossa, i fou escollit ardiaca major de l'arquebisbat saragossà. Veyan passarà a la posteritat per haver acabat la catedral de Vic, començada pel seu predecessor, i per haver creat la Biblioteca Episcopal de Vic.

Fou un bisbe que es va dedicar intensament a governar la diòcesi i a visitar en tres ocasions les 213 parròquies de la seva jurisdicció. Pel que fa al tema lingüístic, el bisbe Veyan va seguir en la línia d'Artalejo i Sarmentero. O sigui, totes les circulars que sortiren de la seva mà (unes 83) són escrites gairebé exclusivament en castellà. Segons Girbau (1996: 284), un dels pocs impresos que redacta en català serà «l'imprès adreçat al rector de la parròquia i en el qual el bisbe o el seu delegat li fan saber que un parroquià ha manifestat el seu desig d'accedir a un determinat orde — tonsura, odres menors, sotsdiaconat, diaconat o presbiterat».

2. Llibres sacramentals

El Concili de Trento (1545-1563) va disposar que els rectors havien de portar un registre dels sacraments que havien administrat a cada parròquia. Són els anomenats llibres o registres sacramentals. Tot i que el Concili no va tractar expressament el tema dels arxius, en el capítol I de la sessió XXIV es va decretar: «*Habeat párochus librum in quo cóniugum et testium nómina, diemque et locum contracti matrimonii describat, quem diligenter apud se custodiat*» («el capellà ha de tenir un llibre, que ha de custodiar amb cura, en el qual constin els noms dels cònjuges i els testimonis, el dia i el lloc on es va contraure matrimoni»). Aquesta resolució significarà, doncs, el punt de partida dels arxius parroquials.⁷³

A la Corona d'Aragó, de fet, ja es portaven aquest tipus de registres segons es desprèn d'una disposició del concili provincial celebrat a Tarragona el 1360. Això explica que al Regne d'Aragó «*los archivos parroquiales sean mucho más anti-*

71. Girbau, 1996.

72. La informació sobre Veyan està extreta del *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. III, p. 650.

73. Rubio, 1999: 58-59.

*guos que en el resto de los reinos peninsulares cristianos».*⁷⁴ En tenim una bona mostra a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic. Aquesta institució, com a receptora del fons documental de la majoria de parròquies del bisbat, conserva molts registres parroquials, alguns dels quals pretridentins. Es tracta, per exemple, del llibre de baptismes de la parròquia de Vilanova de Sau, que abasta el període 1427-1349 i està redactat en català.

Tornem però al Concili de Trento. Un cop clausurat (1563), l'arquebisbe metropolità tarragoní Ferran de Lloaces en va fer una promulgació pública, fet que va suposar que «l'Església de Tarragona es pot gloriar d'haver estat la primera, en tota la cristiandat, a fer la recepció explícita del Concili tridentí».⁷⁵ S'escau, a més, que el 1564-1566 es va celebrar un sínode de bisbes a Tarragona, on es van analitzar les conclusions de Trento. Com que l'arquebisbat de Tarragona era (i és) el cap de la província eclesiàstica Tarraconense, els seus concilis o sínodes convoquen tots els bisbes o representants de les diòcesis; en el cas del segle XVI eren Tarragona, Barcelona, Girona, Lleida, Vic, Tortosa, Solsona i Elna. És fàcil d'imaginar, doncs, que cada representant se'n va tornar al seu bisbat amb les noves mesures a imposar, entre d'altres la creació dels llibres sacramentals.

Sembla que els clergues van obeir de seguida la resolució tridentina i van començar a registrar de manera sistemàtica baptismes, matrimonis i, una mica més tard, defuncions. A l'ABEV ja conserven llibres sacramentals a partir de la dècada 1560-1570: Alpens (1564), Gurb (1565), Castellterçol (1566), etc.

Amb quina llengua estaven escrits aquests registres? Des dels seus inicis trobem indistintament la utilització del català i del llatí, sense que haguem pogut definir una tendència a usar-ne l'un o l'altre. Així, com a mostra, a les parròquies de Sora i de Santa Eugènia de Relat s'inscriu en català el 1573 i el 1577, respectivament. En canvi, Tavertet usa el llatí en els baptismes durant el període 1595-1642 i llavors passa al català.

Ens ha semblat interessant estudiar l'ús de la llengua en aquests llibres durant el segle XVIII perquè pot il·lustrar l'actitud lingüística del baix clero, que, com ja s'ha esmentat en l'apartat anterior, fou el qui es va mantenir més fidel a la llengua del país. En paraules de l'eclesiàstic i historiador Joan Bonet: «Sempre existí en la clerecia la consciència lingüística autòctona de no renunciar a la llengua nativa com l'instrument més autèntic de la intercomunicació eclesial».⁷⁶

Com ja constaten alguns autors,⁷⁷ durant el set-cents en les diòcesis catalanes aquests registres estan redactats sempre en llatí o en català. Aquesta dinàmica respon, un cop més, a la diglòssia dominant durant aquest segle, ja que els llibres sacramentals són un tipus de documentació d'ús exclusiu de la parròquia.

Per comprovar la utilització de la llengua dels llibres sacramentals hem realitzat un treball de camp a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic i a l'arxiu parroquial de Santa Maria de Manlleu.

74. Rubio, 1999: 164.

75. Raventós, 2000: 71.

76. Bonet, 1984: 103.

77. Puigvert, 2003: 157; Solà, 2005: 151; Nadal, 1997: 105.

Sala d'arxius parroquials a l'ABEV. Foto: ABEV.

Hem triat els llibres de baptisme de 31 parròquies escampades per tot el bisbat de Vic, tot i que tres d'elles (Camprodon, Molló i Setcases) pertanyien en aquell moment a la diòcesi de Girona. El període estudiat és tot el segle XVIII i primera meitat del segle XIX per tal d'observar el moment d'introducció del castellà. De cada llibre hem anat observant la llengua que es feia servir i hem elaborat un gràfic que il·lustra l'ús de les llengües. Evidentment, l'anàlisi dels baptismes és totalment extrapolable als llibres de casaments i d'òbits.

Tot i que l'anàlisi s'ha fet any per any, recollim els resultats en un gràfic amb intervals de cinc anys, cosa que fa que alguna variació puntual dins d'aquests intervals pot no quedar reflectida en el gràfic. Tenint en compte que parlem de milers de registres, no creiem que aquestes pèrdues d'informació siguin rellevants. Els espais en blanc del gràfic responen a buits documentals, o bé perquè aquesta documentació s'ha extraviat o bé perquè encara es conserva a la parròquia.

Hauria estat rellevant observar la tendència dels registres de Vic i Manresa, les ciutats més grans de l'època (el 1787 totes dues s'acostaven als 9.000 habitants), però en ambdós casos aquesta documentació es va cremar durant la Guerra Civil. Per compensar-ho, hem consultat els baptismes d'una ciutat com Manlleu, que

entre finals del XVIII i la primera meitat del XIX triplica la població i arriba a tenir poc més de 4.000 habitants el 1857.⁷⁸

Les parròquies tractades han estat: Alpens, Avinyó, Balenyà, Santa Maria de Besora, la Castanya, Bertí, Borredà, Camprodon, Castellterçol, Centelles, Sant Joan de Fàbregues, Folgueroles, Gurb, Jorba, Malla, Manlleu, Molló, Muntanyola, Múnter, Òdena, Santa Maria d'Oló, Orís, Santa Eulàlia de Pardines, Sant Boi de Lluçanès, Sau, Setcases, Sant Martí de Sobremunt, Sora, Tavèrnoles, Tavertet i Sant Julià de Vilatorça.

La primera conclusió a què s'arriba un cop analitzats aquest munt de registres de baptisme és que, efectivament, durant tot el segle XVIII i primera meitat del segle XIX la llengua usada pels rectors a l'hora d'inscriure els baptismes és sempre el llatí o el català. Com es pot comprovar, el castellà apareix sempre ben entrat el segle XIX, excepte en el cas de Gurb, com ja comentarem.

Anem a fer una anàlisi amb percentatges aproximats, sense tenir en compte les parròquies que tinguin més d'un 20% de buit documental en el període 1700-1857.

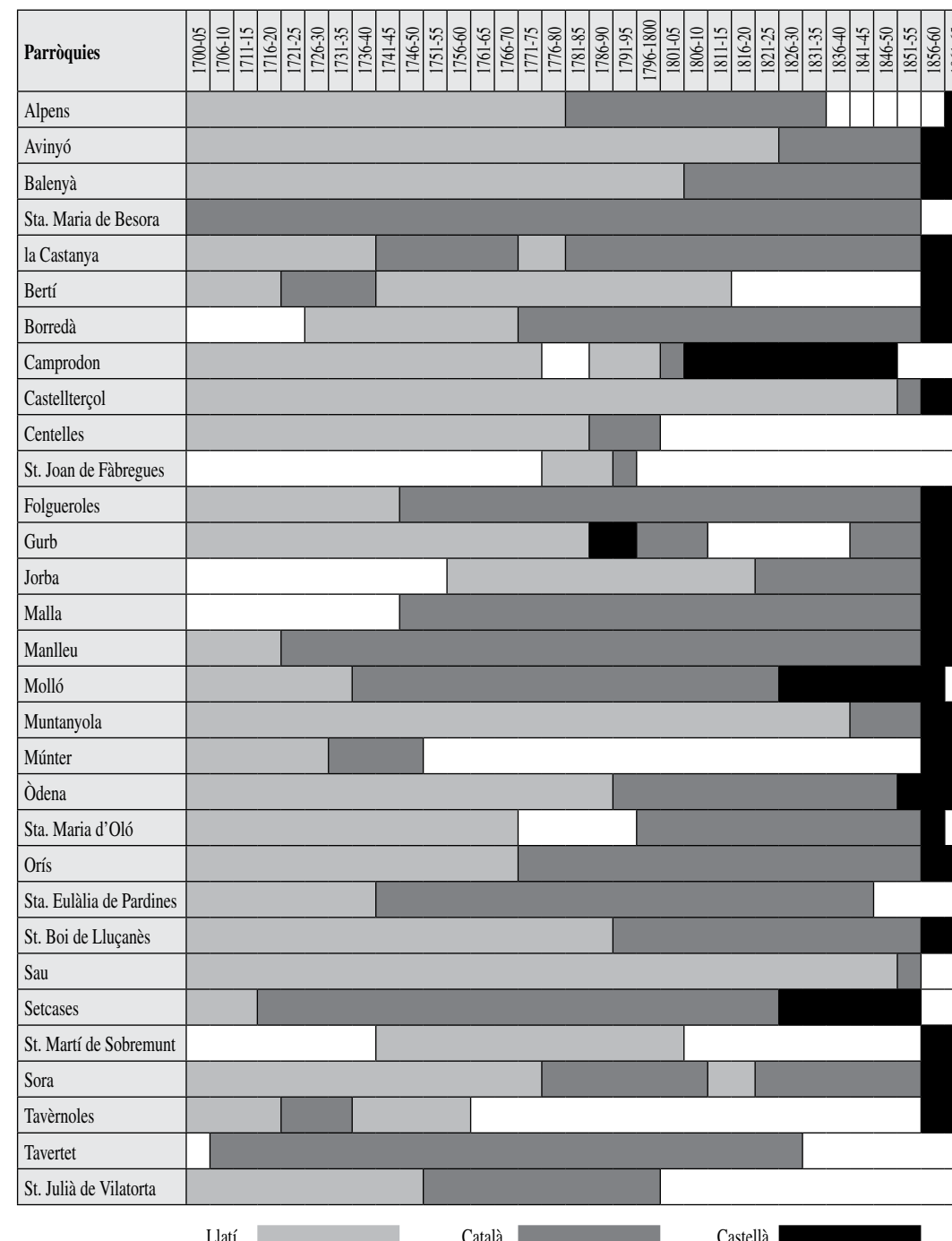
Si ens fixem només en el segle XVIII, trobem que el 65% aproximadament de les inscripcions són en llatí, un 32% en català i 3% respon a buits en la documentació. Si, en canvi, tenim en consideració tot el període 1700-1857, les dades canvien substancialment: el 45% dels registres són en llatí, el 44%, en català i el 5,5% correspon a manca d'informació (el 5,5% que resta fa referència al castellà). Per tant, podem observar que a mesura que va avançant el temps, s'equipara l'ús de les dues llengües.

En una lectura més qualitativa, podem comprovar que hi ha un predomini de l'ús del llatí, com a mínim fins al darrer terç de segle XVIII, quan se substitueix pel català. En aquest sentit, trobem des de parròquies que usen el llatí durant tot el set-cents o la major part d'ell (Alpens, Balenyà, Centelles, Òdena o Sora, per exemple) fins a casos com Castellterçol, Muntanyola i Sau que estenen aquest ús fins a la dècada de 1840-1850.

L'ús de la llengua llatina en aquests llibres no significa en cap cas que el rector o suplent hagi de tenir necessàriament una gran competència lingüística en aquest idioma. Els registres de matrimonis, enterraments i baptismes responen a un tipus de redacció absolutament estereotipada. Es tracta pràcticament d'un formulari on el clergue gairebé només hi ha de posar data i noms.

En algunes (poques) parròquies aposten ja pel català durant tot el segle XVIII: Besora (des de 1696), Manlleu (1722), Tavertet (1704) i Setcases (1714). La resta s'hi van afegint, com s'ha comentat, a partir de la segona meitat del segle XVIII: Borredà (1773), Folgueroles (1747), Sora (1777), Sant Julià de Vilatorça (1753), per citar-ne algunes. Aquí convé recordar que en alguns registres pretridentins ja s'havia usat el català.

També trobarem casos (com Bertí, la Castanya o Tavèrnoles) on, després d'haver fet el canvi del llatí al català, torna a haver-hi una època de registres en llatí.

Llatí [light gray box] Català [dark gray box] Castellà [black box]

Ús de la llengua dels registres de baptismes en algunes parròquies del bisbat de Vic. Font: ABEV. Elaboració pròpia.

78. Font: Institut d'Estadística de Catalunya. <www.idescat.cat> [consulta: setembre 2014].

Tot i que no és habitual, alguns capellans deixen constància del canvi de llengua. A Sant Cristòfol de la Castanya, Simó Cassant consignarà (1740): «Jo rector en avant escriga las partidas en llengua vulgar».⁷⁹

No creiem que aquests canvis de llengua responguin a cap consigna. A vegades, es pot produir per la presència d'ecònoms (en èpoques en què es trigava a nomenar rector) o bé per l'arribada d'un nou mossèn. A Tavèrnoles, per citar un exemple, el 1719 s'incorpora Cayetano Rocafiguera i passa a registrar en català. Ocorre el mateix a Alpens el 1781 amb Joan Carrera. També ens trobem casos, però, en què el canvi el produeix el mateix rector (és el cas de Sant Boi de Lluçanès, on Domingo Vila fa el canvi a català el 1790, o a Jorba el 1819 amb Quirze Casals com a responsable de la parròquia). O bé, fins i tot, de vegades el mateix clergue canvia de llengua per períodes.

Un cas que pot il·lustrar aquests usos aleatoris seria el de Santa Eulàlia de Pardines (sense tenir en compte els batejos de la sufragània de Prats, que es portaven en llibres diferents).

1700 – 31-10-1742: llatí
5-12-1742 – 6-4-1746: català
26-5-1746: llatí
7-2-1747 – 11-11-1777: català
9-1-1778 – 16-5-1778: llatí
25-6-1778 – 22-9-1778: català
28-11-1778: llatí
21-12-1778 – 8-2-1783: català
3-4-1783 – 20-4-1783: llatí
28-7-1783 – 28-6-1846: català.

Aquests canvis constants de llengua es podrien deure, en el cas de Pardines, al fet que passa períodes sense rector i els baptismes els oficien vicaris dels voltants o bé algun religiós regular.

Vistos els resultats, podem arribar a una segona conclusió i és que l'ús del català o el llatí en els llibres sacramentals és gairebé homogeni fins a 1857 i que la tria d'una llengua o altra sembla dependre dels hàbits del qui fa la inscripció.

Tractant ara el tema de la incorporació del castellà en els registres, constatem que no s'esdevé general fins el 1856-1857 per mandat del bisbe Antoni Palau, com constatarem. Hi ha, però, una parròquia que inclou aquesta llengua a l'últim quart de segle XVIII (Sant Andreu de Gurb), i tres parròquies que l'inclouen el 1826 (Camprodon, Molló i Setcases) i una el 1848 (Ódena).

Analitzem el cas de Gurb. Com mostra el gràfic, a la parròquia de Sant Andreu de Gurb s'introdueix el castellà durant el període 1783-1792. De fet, però,

79. ABEV, Arxiu parroquial de Sant Cristòfol de la Castanya A-B/2 (1688-1776), f. 217.

si mirem els registres de defuncions hem de fer recular aquesta data a 1770.⁸⁰ Continuant en el llibre d'òbits, es produeix un fet significatiu. Com hem dit, el 1770 comença a registrar defuncions en castellà, immediatament, i no en sabem el motiu però sembla indicatiu, durant 12 anys (de 1771 a 1783) es redacten en llatí, i de 1783 a 1792 de nou en castellà (com en els baptismes). Com a curiositat, hi ha una partida en què el registrador comença la partida en català i l'acaba en castellà.

En el cas gurbetà el canvi de llengua té nom i cognoms: Antonio de Linares y Saavedra, doctor en dret canònic. Aquest clergue fou rector de Gurb de 1770 a 1792 aproximadament. Havia estudiat a la universitat de Cervera i en unes cartes de 1760 implora ajuda econòmica al bisbe de Vic, el val·lisoletà Bartomeu Sarmentero, per acabar els estudis:

«No poderme costear el grado sin grave menoscavo de la casa y familia crecida, y máximo que acaban de casar a mi hermana, aviendola dado un dote superior a sus fuerzas [...] Con mi han gastado crecidas cantidades solo por amor y no por interés de esperar cosa alguna de mi, y temo que cansados de favorecerme [...] totalmente me dexen, abrumados del peso grave.»⁸¹

És de suposar, doncs, que el bisbe Sarmentero devia sufragar-li els estudis i, un cop acabada la carrera, el va col·locar a la diòcesi que governava.

Linares signa els últims registres sacramentals de Gurb (1792) com a «*canónigo electo de Palencia*» i, efectivament, el 1795 ja consta a la diòcesi palentina com a arxiver⁸² i com a mínim de 1798 a 1805 com a canonge, on acaba exercint també d'examinador sinodal i de «*sub-colector de espolios y vacantes*».⁸³

Al final dels registres d'òbits de 1769 de Gurb, Linares dóna les raons del canvi de llengua:⁸⁴

«En este año he comenzado a continuar las partidas en castellano, en virtud de las repetidas ordenes que para la extensión de este Idioma en Cataluña ha havido del Rey (que Dios guarde) y se me han comunicado por el Ilm. Sr. Obispo, como se puede ver en el libro de registro de cartas de esta parroquia.»⁸⁵

80. Aquesta dinàmica també es dóna, per exemple, a la diòcesi de Mallorca. L'obligació de redactar els llibres de baptismes i de matrimonis en castellà s'imposa el 1773, per ordre del polèmic bisbe Juan Díaz de la Guerra (1772-1777) (Llompart, 1965: 359).

81. Carta datada a Cervera, el 15 de maig de 1760. ABEV. ABEV. Correspondència general 503/3.

82. França, 1989: 332.

83. *Guía del estado eclesiástico seglar y regular... para el año de 1798*. Madrid: Imprenta Real, 1798, p. 191. *Guía del estado eclesiástico seglar y regular... para el año de 1800*. Madrid: Imprenta Real, 1800, p. 199. *Guía del estado eclesiástico seglar y regular... para el año de 1804*. Madrid: Imprenta Real, 1804, p. 202. *Guía del estado eclesiástico seglar y regular... para el año de 1805*. Madrid: Imprenta Real, 1805, p. 230.

84. Devem la notícia a Gudiol, 1907.

85. ABEV, Arxiu parroquial de Gurb D/1 (1762-1832), f. 37.

Quines són aquestes repetides ordres vingudes del rei? Evidentment, fan referència a la cèdula de Carles III (1768). Com ja s'ha esmentat en l'apartat anterior, la cèdula d'Aranjuez és molt coneguda pel fet d'haver prohibit el català a l'ensenyament, però també hem vist que fa una crida a l'expansió del castellà en la cúria. Recordem que Sarmentero de seguida va posar fil a l'agulla amb els edictes de 1769 i 1771.

El cas és que, pel que hem pogut constatar en els casos estudiats, només Antonio de Linares és sensible a aquesta norma, sense cap mena de dubte pel fet de ser castellanoparlant i per estar relacionat de manera directa amb el bisbe Sarmentero o les cúries castellanques (recordem que acaba de canonge a Palència). És molt simptomàtic comprovar que, un cop desapareix aquest rector, els registres es tornen a fer en català de 1792 a 1856.

Tot i que no sabem el motiu real de la col·locació de certs eclesiàstics castellans en parròquies com Gurb, és evident que deu obeir a l'entorn de bisbes castellans, com Muñoz, Sarmentero i Artalejo. De la mateixa manera que la castellanització de la justícia amb el decret de 1716 va comportar l'enviament de funcionaris castellans (Benet, 1995: 14), la presència de certs clergues forasters també devia influir poc o molt, com acabem de veure, en la castellanització de l'administració eclesial. Com hem comentat en l'apartat anterior, també són castellans els clergues Andrés Sarmentero, Anastasio Sancho, Ángel Calderón, Juan de Palacios, Antonio Ramos, Narciso Martínez, Manuel Herrada i Antonio Amo y Muñoz.

Un altre clergue castellà devia ser el rector de Tavertet Bartomeu Villalpando (aproximadament 1758-1760). A diferència de Linares, però, Villalpando registra sempre en català. En el llibre de baptismes insereix una nota, també en català, sobre un fet històric que va tenir lloc a la parròquia del Collsacabra. El 1760, sent bisbe Sarmentero, i aprofitant una de les visites pastorals que hi fa, hi celebra un acte d'ordenació de religiosos regulars i seculars vinguts de tots els bisbats de Catalunya:

«Per a perpetua memoria. Nota

Lo Il·lustríssim y Reverendíssim Señor Don Fra Barthomeu Sarmentero per la Gracia de Deu y de la Santa Sede Apostolica Bisbe de Vich y del consell de sa Magestat passant de visita esta Iglesia Parroquial de St. Cristofol de Tavertet de dit Bisbe de Vich, als 31 de Maig del Any 1760, en lo qual die queyan las temporas de la SS. Trinitat, celebrà ordres generals en dita Parroquial Iglesia de Tavertet, trobant-se actualment Rector de ella, lo Reverend Doctor Barthomeu Villalpando Prevere, y los Ordenandos entre seculars i Regulars erant 111, ço es, cent y onze, per causa, en dita ocasió, de no donarse ordres quasi en ningun altre Bisbat de Cathalunya, de manera que hi avia ordenandos dels presents Bisbat de Vich, de Tarregona, de Tortosa, de Barcelona, de Mallorca, de Girone y de Solsona.»⁸⁶

86. ABEV, Arxiu parroquial de Tavertet A/4 (1704-1775).

Un altre eclesiàstic d'origen forà és Andrés Sarmentero que, com hem esmentat anteriorment, era nebot del bisbe Sarmentero. Consta com a rector de Santa Eulàlia de Pardines del novembre de 1753 al desembre de 1754,⁸⁷ tot i que segurament era un càrrec nominal, ja que tots els registres parroquials d'aquesta època són redactats pel vicari de Prats de Lluçanès, en aquella època sufragània de Pardines, o bé per suplents.⁸⁸

Canviem de zona geogràfica i avancem en el temps. Ens situem a les parròquies de la diòcesi gironina. Com observem en el gràfic, totes inclouen el castellà el 1826, per una ordre del bisbe que queda consignada en els llibres sacramentals respectius. Efectivament, el bisbe de Girona Dionisio Castaño Bermúdez (1825-1834), originari de Madrid, va convocar un sínode diocesà el 1828 on dicta una ordre que és calcada a la que ja figurarà en les parròquies que va visitar dos anys abans.⁸⁹

El prelat va visitar les parròquies de Molló i Setcases (i previsiblement Camprodon) el juliol de 1826. Com a resultat de la visita, consigna la nota següent al llibre de baptismes d'aquestes parròquies:

«Su Señoría Ilustrísima visitó, aprobó y firmó las partidas antecedentes por haberlas encontrado bien extendidas, y solo tuvo que prevenir que para lo sucesivo se escriban en castellano, porque siendo unos testimonios fehacientes ante los tribunales de reyno, es menester acomodarse á la lengua del gobierno para evitar de esta manera los errores, gastos y trabajo que ocasiona la traduccion de estos documentos. Este mandato es extensivo igualmente á las partidas de matrimonios y óbitos; de que yo el infrascripto secretario de camara y visita certifico.

*Dionisio. Obispo de Gerona.»*⁹⁰

Així doncs, l'excusa per la qual el bisbe gironí Dionisio Castaño ordena l'enregistrament en castellà serà el mateix que esgrimirà el bisbe de Vic el 1856: l'oficialitat d'aquests documents i l'estalvi en traduccions en cas que aquestes partides hagin d'usar-se en tribunals.

El cas de Camprodon devia seguir el mateix camí. El fet que les partides de 1805 ja apareguin en castellà ens l'aclareix una nota del mateix llibre. La vila de Camprodon va ser cremada en la Primera Guerra Carlina el 23 de setembre de 1839⁹¹ i es van perdre els batejos corresponents al període 1805-1839. El rector decideix refer-los a partir dels testimonis dels veïns. Això passa el 1839 i, per tant, ja els redacta en llengua castellana.⁹²

87. ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eulàlia de Pardines L/1 (1743-1786).

88. Potser també seria el cas de *Paulus* de Martínez, rector de Sant Cugat del Racó el 1747 (ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eulàlia de Pardines C/2 (1703-1757)).

89. Ferrer, 1985: 64.

90. ABEV, Arxiu parroquial de Molló A/8 (1791-1827), f. 206v-207r. ABEV, Arxiu parroquial de Setcases A/3 (1786-1854), f. 372.

91. El 27 de maig ja s'havia arrasat la vila de Ripoll.

92. ABEV, Arxiu parroquial de Camprodon A-C/1 (1805-1839).

Si seguim l'ordre cronològic, la següent parròquia a passar-se al castellà és Òdena. El mes de març de 1848 el rector anota:

«*La disposición de Muy Ilustrísimo Sr. Vicario general de Vich en circular de año pasado se colocarán las partidas siguientes del modo que sigue*».⁹³

Com s'ha anat constatant, malgrat les circulars sobre la necessitat d'inscriure en castellà que hem anat veient, la gran majoria de parròquies es van mantenir fidels al llatí/català. A partir de 1857, però, totes van haver de registrar en castellà i en paper oficial. Com molt bé constata el rector de Santa Maria d'Oló «en aquest any se comensan a escriurer las partidas en llengua castellana per superior disposició.»⁹⁴

De fet, els rectors de Borredà i de Manlleu s'avancen un any a la disposició i l'abril de 1856 ja es canvien al castellà.⁹⁵ L'origen d'aquesta decisió són unes circulars publicades en el recent estrenat butlletí del bisbat. En la primera, de 4 de febrer de 1856, el vicari general informa els clergues de la diòcesi que, en cas d'haver de redactar testaments, es redactin en castellà, «*con lo cual evitarán los dispendios que á los interesados originaria el hacer traducir al castellano los espresados documentos antes de presentarlos en el registro de hipotecas, ó en juicio*».⁹⁶ Aquesta disposició es referia, a la vegada, a una ordre de l'Administració de la Hisenda Pública de la província en què es manava que «*en lo sucesivo no se admitan en hipotecas, escrituras en Catalan*».⁹⁷

Així doncs, els preveres de Borredà i de Manlleu amplien la norma reservada als testaments a tot tipus de registre. Potser és per aquest motiu que en la segona circular (30 de març de 1856) el vicari general Eduard Teixidor aclareix que, en cas d'haver de treure partides literals dels llibres parroquials el clergue mai no traduirà res, sinó que es transcriurà fidelment i, en tot cas, la traducció anirà a càrrec d'un professional.⁹⁸

Com hem anat repetint, el 1857 el bisbe Antoni Palau Térmens (1853-1857) dicta una norma que serà acatada de manera unànime per totes les parròquies consultades. Hi devia tenir un paper rellevant el fet que el butlletí oficial del bisbat es va estrenar el 1855 i arribava a totes les parròquies.

Són interessants els motius que esgrimeix el cap de la diòcesi per fer el canvi de llengua, així com el to de recança que sembla percebre's d'haver de dictar aquesta ordre:

93. ABEV, Arxiu parroquial d'Òdena A-B/5 (1829-1856), f. 117. No hem sabut trobar a quina circular es refereix el rector d'Òdena.

94. ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Oló A-B/10 (1852-1877).

95. ABEV, Arxiu parroquial de Borredà A-C-D/2 (1852-1856), p. 116: «*se redactarán en lo sucesivo en castellano las partidas por estar así dispuesto en la circular del M. I. Vicario General, inserta en el Boletín eclesiástico núm. 39 del presente año*». Arxiu parroquial de Santa Maria de Manlleu B/12 (1852-1856).

96. *Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Vich*. [Vic], núm. 34 (10-2-1856), p. 75.

97. cf. *Supra*.

98. *Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Vich*. [Vic], núm. 39 (30.3.1856), p. 177.

«*Circular para que desde 1º de enero de 1857 se estienda en papel sellado y en idioma español las partidas de los libros parroquiales*.

Sin embargo de que á su tiempo se circuló la Real orden de 1. de diciembre de 1837, asi como los formularios que acompañaban á la mencionada Real orden relativa al modo de estender las partidas parroquiales; y sin embargo de que mas tarde se circuló tambien la otra Real orden de 8 de agosto de 1851 relativa á la clase de papel en que debian estenderse las mencionadas partidas; hemos visto durante la Santa Visita que hemos hecho este año que en varias parroquias ni se estienda las partidas segun los formularios prescritos, ni en la clase de papel que está mandado. [...] Además el estenderse dichas partidas en idioma catalan, si bien es esto muy deseable por ser esta la lengua de nuestros padres, pero en el punto en que han venido á parar las cosas, es gravoso á los que hayan de exhibir dichas partidas en los tribunales ú otros actos públicos, pues se les exige presentarlas en español, lo que les ocasiona los gastos consiguientes á la traducción.

Vich, 4 de diciembre de 1856»⁹⁹

Recapitulant, doncs, i analitzats els registres parroquials del bisbat de Vic s'arriba a les conclusions següents:

- a/ Durant tot el segle XVIII i la meitat del segle XIX els registres parroquials es fan majoritàriament en llatí o català. Aquest aspecte es pot entendre com la fidelitat que el baix clergat té a la llengua dels seus parroquians i també com a mostra de l'actitud diglòssica que s'ha instal·lat en l'Església.
- b/ Si bé durant el s. XVIII hi ha més registres en llatí, a mesura que s'anticipa en el temps hi ha una tendència a disminuir el llatí i guanya pes el català. L'ús d'una llengua o l'altra sembla fruit d'inèrcies personals o hàbits del clergat.
- c/ El castellà s'introdueix a la parròquia de Gurb per la presència d'un clergue castellà que invoca la cèdula reial de 1768 per justificar el canvi de llengua.
- d/ Les parròquies de la diòcesi de Girona redacten en castellà el 1826 per una ordre del bisbe Castaño.
- e/ Totes les parròquies registren en castellà a partir de 1856-1857 per una ordre del bisbe Antoni Palau.

Bibliografia

AGUSTÍ I FARRENY, Alfred. «Els bisbes de Lleida i l'espanyolització (segles XVI-XVIII). A: *I Congrés d'història de l'Església catalana. Des dels orígens fins ara*. Vol. II. Solsona: [s. n.], 1993, p. 233-245.

BENET, Josep. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995. 534 p. (Biblioteca Abat Oliba; 150)

99. *Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Vich*. [Vic], núm. 64 (10.12.1856), p. 449-451.

- Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Vich*. [Vic], núm. 34 (10.2.1856).
- Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Vich*. [Vic], núm. 39 (30.3.1856).
- Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Vich*. [Vic], núm. 64 (10.12.1856).
- Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Vich*. [Vic], núm. 1717 (1917).
- BONET I BALTA, Joan. *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984. 776 p. (Biblioteca Abat Oliba; 34)
- CALLAHAN, William J. *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*. Madrid: Nerea, 1989. 314 p.
- CONILL COSTA, Antoni. *Obituari dels bisbes i canonges de la catedral de Vic. Segles XVII, XVIII, XIX i XX*. [Vic]: Bisbat de Vic, 1992.
- Constitutiones Sacri Provincialis concilii Tarraconensis, ab illustrissimo, et reverendissimo D. D. Emmanuele de Samaniego, et Jaca, Archiepiscopo Tarraconensi, Hispaniarum Primate, celebrati anno 1727*. Barcelona: Oficina Joaninis Piferrer, 1728. 28 p.
- CORTADA, CASSANYES, RIERA (vicaris generals). *Edicte y carta pastoral exortatoria, y preceptiva, dirigida als Reverents Rectors, Domers, Vicaris Perpetuos, ... de la Diocesis de Vich*. Vic: 1719. 15 p.
- Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. 4 volums. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Claret, 1998-2001.
- FAGES, Bonaventura. *Tiernos y amorosos lamentos en el entierro del ... Señor Don Fr. Bartholome Sarmentero, dignissimo obispo de Vich: pronunciados en su santa cathedral iglesia dia diez de Diciembre de 1775; por el R. P. Fr. Buenaventura Fages...* Vic: Joseph Tolosa, 1775.
- FERRER I GIRONÈS, Francesc. *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1985. 309 p. (Biblioteca Abat Oliba; 150)
- FRANCIA LORENZO, Santiago. *Catálogo del Archivo Capitular de Palencia*, 1989.
- GARCÍA CÁRCEL, Ricardo. *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*. Barcelona: Ariel, 1985. 2 vol.
- GINEBRA MOLINS, Rafel. *El baró de la Blava: pagesia, noblesa i imaginari popular*. Vic: [Ed. de l'autor], 2014. 347 p.
- GIRBAU, Valentí. *Església i societat a la Catalunya central: el bisbat de Vic a l'època del bisbe Veyan (1785-1815)*. Barcelona: Facultat de Teologia; Herder, 1996. 598 p. (Col·lectània Sant Pacià; 55)
- GUDIOL I CUNILL, Josep [Just CASSADOR]. «Contra la llengua catalana». *Gazeta montanyensa* [Vic], núm. 136 (1907), [s.n].
- Guía del estado eclesiástico seglar y regular, de España en particular, y de toda la Iglesia Católica en general, para el año de 1798*. Madrid: Imprenta Real, 1798.

- Guía del estado eclesiástico seglar y regular, de España en particular, y de toda la Iglesia Católica en general, para el año de 1800*. Madrid: Imprenta Real, 1800.
- Guía del estado eclesiástico seglar y regular, de España en particular, y de toda la Iglesia Católica en general, para el año de 1804*. Madrid: Imprenta Real, 1804.
- Guía del estado eclesiástico seglar y regular, de España en particular, y de toda la Iglesia Católica en general, para el año de 1805*. Madrid: Imprenta Real, 1805.
- Gurb. Un poble arrelat a la terra*. Gurb: Ajuntament de Gurb, 2002. 487 p.
- JUNYENT, Eduard. «Constitucions sinodals vigatanes». *Ausa* [Vic], núm. 80 (1974), p. 325-329.
- *La ciutat de Vic i la seva història*. 3a ed. Barcelona: Curial, 1994. 551 p.
- LLOMPART, Gabriel. «La Real Cédula de 1768 sobre la difusió del castellano y su repercusión en la diócesis de Mallorca». *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* [Palma de Mallorca], t. XXXIII, núm. 801-803 (1965), p. 357-379.
- MARFANY, Joan-Lluís. «Per a la història de la introducció del castellà a Catalunya. Alguns problemes i qüestions de mètode». *Estudi General* [Girona], núm. 22 (2002), p. 65-87
- MARIMON, Ramon de. *Constitutiones Synodi Diocesanae Episcopatus Vicensis*. Barcelona: Jaume Surià, tipògraf, 1721. 16 p.
- MARTÍ I DE REXACH, Francesc. *Novenari del gloriós S. Bernat Calvò*. Vic: estamper Joseph Tolosa, 1764. 40 p.
- Memorial de greuges de 1760. Projecte de constitució de l'estat català de 1883. Memorial de greuges de 1885. Missatge a la Reina Regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1990.
- MOLAS, Antoni. «Part moderna». A: RIQUER, Martí de; COMAS, Antoni; MOLAS, Joaquim. *Història de la literatura catalana*. 4a ed. Barcelona: Ariel, 1985, vol. 5.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep. *Treballs de lingüística històrica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994. 197 p. (Biblioteca Serra d'Or, 137)
- MUÑOZ I GUIL, Manuel. *Constitutiones Synodales Dioec. Vicen... in unum collectae, renovatae, & auctae*. Vic: Oficina Pere Morera, 1748. 248 p.
- *Carta pastoral que el Illmo. Sr. Dr. Dn. Manuel Muñoz y Guil... dirige al estado ecclesiastico de su Diocesi*. Vic: Pere Morera, 1751.
- NADAL I FARRERAS, Joaquim. «El centralisme borbònic enfront de la cultura catalana». A: *La cultura catalana del Renaixement a la Il·lustració*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 93-110. (Biblioteca Milà i Fontanals; 26)

PLADEVALL I FONT, Antoni. *Taradell. Passat i present d'un terme i vila d'Osona. I. Dels orígens a finals del segle XVIII*. Vic: Eumo / Taradell: Ajuntament de Taradell, 1995, 600 p. (L'Entorn, 29)

— *Història de l'Església a Catalunya*. Barcelona: Claret, 2007. 338 p.

PRATS, Modest (ed.). *Política lingüística de l'Església catalana. Segles XVI-XVII. Concilis de la Tarraconense, anys 1591, 1636, 1637*. Vic: Eumo, 1995. 198 p. (Història de la Llengua; 4).

PUIGVERT, Joaquim M. «Església, cultura i llengua a la societat catalana del set-cents». A: BALSALOBRE, Pep; GRATACÓS, Joan (eds.). *La llengua catalana al segle XVIII*. Barcelona: Quaderns Crema, 1995, p. 245-286. (Assaig; 16)

— (ed.). *Les visites pastorals: dels orígens medievals a l'època contemporània*. Girona: CCG Edicions; Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona, 2003. 302 p.

RAFANELL, August, *La llengua silenciada: una història del català, del cinc-cents al vuit-cents*. Barcelona: Empúries, 1999. 146 p. (Biblioteca Universal Empúries; 121)

RAVENTÓS Giralt, Josep. *La Sinodalitat a Catalunya: síntesi històrica dels concilis tarraconenses*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Taragona: Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós, 2000. 130 p. (Estudis de Teologia i Ciències de la Religió; 2)

RUBIO MERINO, Pedro. *Archivística eclesiàstica. Nociones básicas*. Sevilla: Guadalquivir Eds., 1999. 268 p.

SARMENTERO, Bartomeu. *Constitutiones Synodi Dioecesanæ Episcopatus Vicensis*. Vic: Oficina Pere Morera, 1752. 16 p.

SARMIENTO PÉREZ, José. *Reforma benèfica en la diócesis de Badajoz durante la crisis del Antiguo Régimen (1769-1841)*. Badajoz: Diputación de Badajoz, 2005. 514 p.

SEGARRA, Mila. «Una llengua d'ús estrictament popular». A: *Història de la cultura catalana. El Set-cents*. Barcelona: Edicions 62, 1996, p. 143-162.

SOLÀ COLOMER, Xavier. *La Reforma catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*. Tesi doctoral. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art. Universitat de Girona, juny de 2005.

— *La Reforma catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica) de la Universitat de Girona; Documenta Universitària, 2008. 416 p.

Fons documentals

Arxiu parroquial de Santa Maria de Manlleu

B/6 (1692-1718), B/7 (1718-1730), B/8 (1730-1780), B/9 (1780-1808), B/10 (1808-1830), B/11 (1830-1851), B/12 (1852-1856), B/13 (1857-1861)

Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic

Arxiu Capitular de Vic. Secretaria. Correspondència 56/59

Arxiu del Capbreu de Vic 84, 1132

Arxiu Episcopal de Vic. Visites pastorals 1223/1, 1223/2, 1227, 1228, 1231, 1232

Arxiu Episcopal de Vic. Correspondència general 503/3 (1760)

Arxiu Episcopal de Vic.

Arxius parroquials:

Santa Maria d'Alpens: A-B/3 (1692-1728), A/2 (1728-1749), A/3 (1749-1780), A-B/4 (1781-1835), A/5 (1861-1864)

Avinyó: A-B-C-D-H-I-N-U/1 (1623-1772), A-B-C-D-H-Q/1 (1685-1782), A/1 (1748-1784), A/2 (1785-1802), A/3 (1803-1842), A/4 (1842-1852), A/5 (1852-1871)

Sant Fruitós de Balenyà: A-B/1 (1655-1726), A-B/2 (1727-1806), A-B-F/1 (1807-1878), A-C-D/1 (1852-1856), A-B/3 (1857-1876)

Santa Maria de Besora: A-B-H/1 (1516-1724), A-B/1 (1724-1823), A-B/2 (1824-1871), A/1 (1852-1856)

Bertí: A-C-D/2 (1607-1822), A-B/1 (1690-1905)

Borredà: A/2 (1725-1797), A/3 (1797-1851), A/4 (1857-1875)

Camprodon: A-B-H/1 (1657-1709), A/1 (1709-1749), A/2 (1750-1764), A/3 (1764-1777), A/4 (1784-1805), A-C/1 (1805-1839), A/5 (1839-1850)

Sant Cristòfol de la Castanya: A-B/2 (1688-1776), A/2 (1776-1893)

Castellterçol: A/7 (1709-1725), A/8 (1726-1735), A/9 (1735-1771), A/10 (1772-1810), A/11 (1811-1825), A/12 (1826-1854), A/13 (1855-1856), A/14 (1857-1876)

Santa Coloma de Centelles: A-B/1 (1685-1737), A/3 (1709/1840-1914), A-B/2 (1738-1764), A-B/3 (1765-1800)

Sant Joan de Fàbregues: A/3 (1774-1795)

Folgueroles: A-B/1 (1687-1765), A-B/2 (1752-1791), A-B/3 (1791-1824), A-B/3bis (1824-1849), A/2 (1849-1856), A/3 (1881-1896)

Sant Andreu de Gurb: A/1 (1700-1809), A/2 (1847-1853), A-C-D/1 (1852-1856), A-B/1 (1857-1874), C/1 (1762-1846), D/1 (1762-1832)

Jorba: A/1 (1757-1795), A/2 (1795-1857), A/3 (1857-1873)

Sant Vicenç de Malla: A-B-C-D/1 (1683-1851), A/3 (1751-1850), A/4 (1851-1856), A/5 (1857-1881)

Santa Cecília de Molló: A/4 (1706-1739), A/6 (1730-1770), A/7 (1770-1791), A/8 (1791-1827), A/9 (1828-1858)

Sant Quirze de Muntanyola: A/4 1704-1764, A-B/1 1764-1850, A-B/2 1851-1856, A-B-C-D/1 1857-1891

Sant Esteve de Múnter: A-B/1 (1552-1751), A-C-D/1 1857-1910

Sant Pere d'Òdena: A-B/2 (1675-1741), A-B/3 (1742-1789), A-B/4 (1790-1829), A-B/5 (1829-1856) C/3 (1775-1855), D/3 (1790-1849)

Santa Maria d'Oló: A-B/2 (1684-1708), A-B/3 (1709-1731), A-B/4 (1731-1749), A-B/5 (1749-1770), A-B/6 (1770-1782), A-B/7 (1783-1794), A-B/8 (1794-1824), A-B/9 (1824-1857), A-B/10 (1852-1877)

Sant Genís d'Orís: A-B/1 (1665-1797), A/3 (1755-1772), A/4 (1773-1856), A-B-C-D/1 (1857-1917)

Santa Eulàlia de Pardines: A/2 (1652-1713), A/5 (1713-1846) C/2 (1703-1757), C/3 (1758-1777), D/4 (1731-1777), G/1 (1715-1907), I/1 (1754-1789), L/1 (1743-1786)

Santa Eugènia de Relat: A-C-D/1 (1577-1685)

Sant Boi de Lluçanès: A/3 (1696-1722), A/4 (1723-1746), A/5 (1767-1786), A/6 (1787-1790), A-B/2 (1791-1820), A-B/3 (1821-1856), A-B/4 (1857-1873)

Sant Romà de Sau: A-B/1 (1588-1688), A-C-D/1 (1696-1729), A-B/2 (1723-1818), A/1 (1801-1853), A-C-D/2 1854-1856

Sant Miquel de Setcases: A-B/0 (1714-1758), A/1 (1667-1714), A/2 (1743-1786), A/3 (1786-1854)

Sant Martí de Sobremunt: A-B/1 (1734-1791), A-B/2 (1795-1978), A-B/3 (1857-1895)

Sant Pere de Sora: A-B/1 (1582-1768), A-B/2 (1769-1822), A-B/3 (1823-1890)

Sant Esteve de Tavèrnoles: A-B/1 (1684-1762), A-B/2 (1857-1934)

Sant Cristòfol de Tavertet: A/1 (1595-1647), A/4 (1704-1775), A-B/1 (1776-1830), C/1 (1596-1777), G/1 (1682-1770), G-H/1 (1665-1876)

Vilanova de Sau: A/1 (1427-1439)

Sant Julià de Vilatorrada: A-B/1 (1691-1726), A-B/2 (1726-1762), A-B/3 (1762-1784), A-B/4 (1785-1799)

Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Sentjust (1710-1720)

Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Marimon (1720-1744)

Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Muñoz (1744-1751)

Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Sarmentero (1752-1775)

Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Artalejo (1777-1782)

Hemeroteca local. Bisbes de Vic. Veyán (1783-1815)